

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนการพัฒนากิจการเจริญเติบโตของประเทศไทยช่วงก่อนการสร้างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เน้นการพัฒนาโดยการดูจากตัวชี้วัดทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก เช่น ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) แม้วิธีการดังกล่าวจะทำให้การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศเติบโตขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนตกต่ำลงเนื่องมาจากการแข่งขันและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาผลิตสินค้าและบริการ ดังนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ประเทศไทยจึงได้ปรับเปลี่ยนการให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาด้านสังคมมากขึ้น โดยให้ "มนุษย์" เป็นศูนย์กลาง และได้พัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่มุ่งสู่ "สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย" และได้มีการเพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงแผนฯ ให้มีความเหมาะสมเพื่อความอยู่ดีมีสุขที่ยั่งยืนของประชาชนต่อไป (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม, 2550)

กลไกหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันที่สำคัญในการพัฒนาสังคมอยู่เย็นเป็นสุข ให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว เพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 นั้นคือ คนในสังคม โดยการปลูกฝังและถ่ายทอดแนวคิดและความรู้ที่ถูกต้องที่ควรผ่านทางบุคคลที่สังคมคาดหวังและยกย่องให้เป็น "แม่พิมพ์แห่งชาติ" นั่นคือ "ครู" เนื่องจากเป็นผู้ที่คอยแนะแนวทางในการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่สามารถสานความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองหรือคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะครูมิได้มีหน้าที่แต่เพียงเฉพาะเรื่องการเรียนการสอนเท่านั้น แต่ยังมี ความสำคัญในการดูแลเด็กและเยาวชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ทั้งสติปัญญา อารมณ์ และจิตใจเพื่อให้อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้เป็นอย่างดี (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2549)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้สำรวจภาวะการขาดแคลนครูในสังกัดตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกศ.) เมื่อต้นปี 2550 พบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ ยังขาดแคลนครูประมาณ 70,000 คน (สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี, 2550) ทั้งนี้มีสาเหตุจากหลายประการ อาทิ การผลิตและบรรจุครูไม่สัมพันธ์กัน กล่าวคือ ขาดครูในสาขาวิชาที่สำคัญ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์

ภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์ แต่ในสาขาอื่นมีบัณฑิตครูเกินความต้องการ นโยบายของรัฐในการจำกัดกำลังคนภาครัฐและการคืนอัตรากำลังทดแทนขาดดุลยภาพ การจัดโครงการเกษียณอายุราชการก่อนกำหนด การกำหนดเกณฑ์การคืนอัตรากำลังของสำนักงานข้าราชการครูฯ กับคณะกรรมการกำหนดเป้าหมายและกำลังคนภาครัฐไม่ตรงกัน รวมถึงนโยบายการเกลี้ยอัตรากำลังครูไม่ได้ผล ปัญหาดังกล่าวทำให้ครูที่เหลือต้องทำงานหนัก มีเวลาในการเตรียมการสอนและถ่ายทอดความรู้ไม่เพียงพอ ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาของไทยตกต่ำอย่างเห็นได้ชัดเจน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

ปีการศึกษา 2552 สำนักงานรัฐมนตรีได้สำรวจจำนวนครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ พบว่าเกิดภาวะการขาดแคลนครูจำนวน 77,920 คน ซึ่งมีสาเหตุมาจากจำนวนครูที่เกษียณอายุราชการก่อนกำหนดเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปี พ.ศ. 2550 มีครูเกษียณอายุราชการก่อนกำหนดจำนวน 111,960 คน (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2550) ซึ่งการเกษียณอายุราชการก่อนกำหนดเป็นจำนวนมากของครูสะท้อนให้เห็นว่า ในปัจจุบันมีปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อการประกอบอาชีพครู

ในช่วงพ.ศ.2542 - พ.ศ.2552 มีนักวิจัยจำนวนมากได้ทำการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับความเครียดในการทำงานของครู ดังผลการวิจัยของโรจนรินทร์ โกมลหิรัญ(2551) ที่กล่าวว่า ครูเป็นอาชีพหนึ่งเสี่ยงต่อการมีความเครียดในการทำงาน เนื่องจากครูมีภาระงานมากและต้องมีความรับผิดชอบเกี่ยวกับตัวนักเรียน ซึ่งในขณะเดียวกันครูต้องประสานงานกับผู้ปกครองของนักเรียนตลอดเวลา นอกจากนี้ครูยังต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานของตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่เพื่อให้ผ่านการตรวจมาตรฐานของสถานศึกษาจากหน่วยงานภายนอก ในขณะที่ผลการวิจัยของรจเรจ วีรยวรรณธน(2544)ที่ว่า ครูที่มีรายได้ ชั่วโมงสอนต่อสัปดาห์ และจำนวนนักเรียนที่รับผิดชอบต่างกัน มีความเครียดในการทำงานด้านปัญหาองค์กรและการบริหารจัดการแตกต่างกัน สอดคล้องกับแนวคิดของธีรศักดิ์ อัครบวร(2542) ได้กล่าวว่า ครูที่ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขจะต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด มีความมัธยัสถ์ เพราะหากครูใช้เงินฟุ่มเฟือยเกินตัวก็อาจก่อให้เกิดภาวะหนี้สิน และอาจทำให้เกิดความเครียด ซึ่งเป็นการพิจารณาในมุมมองด้านเศรษฐกิจ

จากรายงานการวิจัยพบว่า อาชีพครูมีความเครียดสูงกว่าอาชีพอื่น (Harnon-Vaught, 1985 อ้างถึงใน ปฏิมากร ชาญประโคน, 2543) ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาเปรียบเทียบความเครียดของข้าราชการกลุ่มต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าครูมีระดับความเครียดสูงถึงระดับรุนแรงร้อยละ 9.3 อยู่ในระดับสูงร้อยละ 28.0 (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2542) นอกจากนี้ ครูที่

สอนต่างระดับชั้นกันก็อาจมีระดับของความเครียดแตกต่างกันได้ ดังเช่น Milik, Mueller and Meinke (1991) อ้างถึงใน โรจนรินทร์ โกมลหิรัญ, 2551 ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลของประสบการณ์ทำงานและระดับชั้นที่สอนของครูที่มีต่อความเครียดของครู ผลการวิจัยพบว่า ระดับชั้นที่สอนมีผลต่อความเครียดในการทำงานของครู โดยครูที่สอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาจะมีระดับของความเครียดสูงกว่าครูที่สอนในระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับผลการวิจัยของรจเรจ วีรยวรรณธน(2544) พบว่า ครูที่สอนในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีความเครียดในการทำงานทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านภาระงานมากมายในช่วงเวลาจำกัด ด้านปัญหาองค์กรและการบริหารจัดการ ด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในองค์กรไม่ดี และด้านสภาพการทำงานและสิ่งอำนวยความสะดวกไม่ดีแตกต่างกัน

ในสภาพปัจจุบัน ครูมีภาระหน้าที่นอกเหนือจากงานสอนเพิ่มมากขึ้น มีเวลาพักผ่อนน้อยลง แม้ในช่วงเวลาปิดภาคเรียน ซึ่งควรเป็นเวลาพักผ่อน เพื่อคลายความเครียดและเป็นช่วงเวลาในการเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนในภาคเรียนต่อไป แต่ภารกิจของครู มีกิจกรรมเพิ่มเติม ทำให้บางครั้งครูเกิดความท้อแท้ และไม่มีความสุขในการทำงาน ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานลดลง (จงจิต เลิศวิบูลย์มงคล, 2547) อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาความเสื่อมถอยทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพการสอนของครู คุณภาพการดำเนินงานของสถานศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการการศึกษาของแต่ละสถานศึกษา และโดยเฉพาะด้านผลการเรียนรู้หรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่ด้อยคุณภาพลง มักกล่าวโทษกันว่ามาจากความไม่เอาใจใส่ของครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งอาจเป็นเหตุผลส่วนหนึ่งของปัญหาดังกล่าว แต่ไม่ใช่เหตุผลโดยตรง เนื่องจากหากพิจารณาให้ถ่องแท้แล้ว จะเห็นว่าการที่ครูต้องละเลยการสอน ขาดความเอาใจใส่นักเรียน จัดการเรียนการสอนได้ไม่เต็มที่ ล้วนแล้วแต่มีปัจจัยอื่นสนับสนุนให้ครูเป็นเช่นนั้น ปัจจัยสำคัญที่เห็นได้ชัด คือ การดิ้นรนหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวในภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง ลำพังรายได้จากเงินเดือนเพียงอย่างเดียวไม่อาจเพียงพอต่อรายจ่ายที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือน ครูบางรายต้องประกอบอาชีพเสริม เพื่อให้มีรายรับเพิ่มขึ้นมาเพียงพอที่จะใช้ในแต่ละวันหรือแต่ละเดือนได้(กรรณิการ์ ศรีวาริรัตน์, 2551) ครูบางรายต้องใช้บริการสินเชื่อต่าง ๆ จากธนาคาร แล้วเกิดภาวะหนี้สินตามมาภายหลัง เกิดเป็นความเครียดในการดำรงชีวิตของครู ซึ่งปัจจุบันมีครูจำนวนมากที่ประสบปัญหาเช่นที่กล่าวนี้ การมีปัจจัยเลี้ยงชีพไม่เพียงพอกับการดำรงชีวิตจึงเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อมา ทำให้ครูปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ไม่เต็มที่ และทำให้คุณภาพของนักเรียนด้อยลงไปในที่สุด

จากการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 พ.ศ.2552 – 2561 ที่เน้นการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ และเสนอกฎเกณฑ์ที่จะก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ส่งผลให้สถาบันวิจัยแห่งชาติดำเนินการประชุมระดมความคิด ด้านการปฏิรูปการศึกษา ผลสรุปออกมาว่า ประเด็นเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตครูควรมีดำเนินการวิจัยและการแก้ปัญหา สุขภาวะทางอาชีพครู (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2552) หากพบว่าครูทำงานอย่างไม่มีความสุขแล้ว ย่อมมีผลโดยตรงต่อการสอนนักเรียนและระบบการดำเนินงานของโรงเรียน นอกจากนี้ปัญหาดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดภาวะของการขาดแคลนครูอันเป็นสาเหตุที่ทำให้การพัฒนาประเทศชาติไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความสุขในการทำงานของครู จึงมีความจำเป็นอย่างมากเพื่อจะได้มีการจัดการบริหารปัจจัยต่างๆ ให้ครูมีความสุข สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างเยาวชนที่ดีไปพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น มีนักวิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความเครียดในการทำงานของครูไว้หลายท่าน แต่ในการศึกษาถึงความสุขในการทำงานของอาชีพครูนั้น มีนักวิจัยจำนวนไม่มากที่ได้ทำการศึกษาไว้และส่วนใหญ่จะเป็นงานวิจัยจากต่างประเทศ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยนำตัวแปรที่มีความเกี่ยวข้องกับความสุขในการทำงานของครูมาสร้างเป็นโมเดล เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างที่สร้างขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานของครูให้ดียิ่งขึ้น

คำถามวิจัย

1. ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสุขในการทำงานอยู่ในระดับใด
2. ครูที่สอนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษามีความสุขในการทำงานต่างกันอย่างไร
3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีอะไรบ้าง
4. โมเดลความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความแปรเปลี่ยนในรูปแบบโมเดลหรือไม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ระดับความสุขในการทำงานของครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับความสุขในการทำงานของครูที่สอนต่างระดับชั้น
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. เพื่อทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของรูปแบบโมเดลความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้คือ ครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่สอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีประชากรครูมากที่สุด
2. ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่
  - ตัวแปรตาม คือ ความสุขในการทำงานของครู
  - ตัวแปรอิสระคือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครู โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ
    - ปัจจัยภูมิหลัง คือ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือนและสถานภาพสมรส
    - ปัจจัยภายในบุคคล คือ การรับรู้คุณค่าในตนเอง การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงและความสัมพันธ์ในครอบครัว
    - ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สัมพันธภาพในที่ทำงานและสภาพแวดล้อมในที่ทำงาน
    - ปัจจัยจูงใจ ได้แก่ ลักษณะงานและคุณภาพชีวิตในการทำงาน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ความสุขในการทำงาน หมายถึง การที่บุคคลเกิดความรู้สึกสบายใจ ยินดีในงานที่ทำ มีความกระตือรือร้นและมีสมาธิในการทำงาน ประกอบกับการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ในการทำงานควบคู่กันไป

ความสุขทางกาย หมายถึง สุขภาพร่างกายแข็งแรง การพักผ่อนเพียงพอ ตลอดจนการออกกำลังกายอย่างพอเพียง

ความสุขทางใจ หมายถึง ความสบายใจ ไร้กังวล มีสมาธิในการทำงาน มีความกระตือรือร้นในการทำงาน

รายได้ต่อเดือน หมายถึง รายรับที่ได้รับในแต่ละเดือน และเงินพิเศษอื่น ๆ ที่ได้นอกเหนือจากเงินเดือนประจำเฉลี่ยต่อเดือนซึ่งหักลบกับรายจ่ายในแต่ละเดือนโดยประมาณ

การรับรู้คุณค่าในตน หมายถึง ความรู้สึกหรือการที่ครูประเมินคุณค่าในตนเอง ในด้านความสามารถปฏิบัติงาน ความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย

การใช้ชีวิตแบบพอเพียง หมายถึง การใช้ชีวิตด้วยความพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างพอดีและคุ้มค่า

ความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง การรับรู้ของบุคลากรที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกัน ในการสนับสนุนและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการหรืองานบ้านร่วมกัน รวมถึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

สัมพันธ์ภาพในที่ทำงาน หมายถึง การรับรู้ของบุคลากรที่มีต่อความสัมพันธ์หรือการปฏิบัติที่มีต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน รวมถึงนักเรียนในโรงเรียน ในการปฏิบัติงานร่วมกัน

สภาพแวดล้อมในการทำงาน หมายถึง การรับรู้ของครูที่มีต่อสภาพทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและองค์ประกอบที่เป็นเครื่องช่วยในการทำงานให้มีความคล่องตัว ได้แก่ สภาพห้องทำงาน สภาพทั่วไปของอาคาร สิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

ลักษณะงาน หมายถึง บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของครู หมายถึงรวมถึงงานที่ได้รับมอบหมาย หรืองานอื่นๆนอกเหนือจากงานที่ได้รับมอบหมาย

คุณภาพชีวิตในการทำงาน หมายถึง การที่ครูมีความพึงพอใจในงาน ซึ่งวัดจากเกณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ การได้รับค่าตอบแทนที่เพียงพอ มีสิ่งแวดล้อมการทำงานที่ถูกสุขลักษณะและปลอดภัย มีโอกาสในความเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงในการทำงาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้สารสนเทศเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครู ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อฝ่ายบริหารของสถานศึกษาและหน่วยงานต่าง ๆ โดยสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการกำหนดนโยบายส่งเสริมและพัฒนาชีวิตครูให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นต่อไป

2. ครูอาจารย์สามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้เกิดความสุขในการทำงาน เป็นการส่งผลดีแก่ตนเองและองค์กรในส่วนรวม

3. เพื่อเป็นสารสนเทศให้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับความสุขในการทำงาน ได้นำไปใช้ในการอ้างอิงและศึกษาองค์ความรู้เพิ่มเติมต่อไป